MPỤ NA NTARAMAAHỤHỤ N'OMENALA IGBO N'OGE GBOO: MGBANWE BATARA N'OGE UGBUA.

Anthonia Chinyere Ephraim-Chukwu
Ngalaba Amụmamụ Igbo, Afrịkana Nzikọrịtaozi
Mahadum Nnamdị Azịkịwe, Ọka, PMB 2050
Email: ac.ephraim-chukwu@unizik.edu.ng

Umi Edemede
Mpụ bụ ịda nnukwu iwu megidere ezi akparamagwa. Nke a na-ewetara onye mere mpụ ntaramahụhụ. N'oge ochie mpụ, arụ na nsọala bụ ihe onye Igbo ọbụla na-agbara ọsọ n'ihi na ntaramahụhụ na-eso ya na-adị egwu. Mana n'oge ugbu a, ọ bụghị ikwuhie ọnụ ma a sị na ụmụafọ Igbo amaghị ihe ndị bụ mpụ. Ọ bụ nke a mere ha ji eme omume etu o si masị ha n'ihina o nweghị onye na-agbọja ha. Nke a wee bụrụ oke ihe ịma aka n'ihu makana nne na nna kwesiri ịkuziri ụmụ ha ezi akparamagwa gbahapụrụ ọrụ ha chụrụ ego na akụnaụba na-aga. Mgbanwe batara n'ala Igbo site n'ọbịbịa ndị ọcha bịara n'ala Afrịka nakwa mmekọrịta ndị Igbo na mba ndị ọzọ mere ka ha gbakụta azụ na ezi ụkpụrụ ha ma mụrụ mpụ dị iche iche n'aka ndị agbataobi ha. Nchọcha bụ usoro sọvee nke nkọwa ka agbasoro wee mee ya. Ọ ga-abara ụmụafọ Igbo niile uru iji mara ihe bụ mpụ, ntaramahụhụ dịịrị ya ma zeere ha. E mere nchọcha a n'ala Igbo, ndị e jiri mee ya bụ ndị Igbo niile nke a họọrọ sitena nsere ndị mmadụ a gbara ajụjụ ọnụ. A tulekwara ihe ọtụtụ ndị ọkammụta deerela banyere isiokwu a iji chọpụta ihe ha meerela. E jikwa atụtụ ntụhịkọ omenala were tụchaa ederede were chọpụta na ọtụtụ ụmụafọ Igbo amaghị ntaramahụhụ dịịrị mpụ dị ka ibenne, igbu ọchụ na ndakpo. Nke a mere ha ji egbu mmadụ na-eleghị anya n'azu makana ha chere na ọ bụrụ na e jideghị onye ahụ n'ebe nakwa oge ọ na-eme ya bụ mpụ na ọ laferela. Mana ha amaghị na ala dịka mmụọ na-ahụ maka ezi akparamagwa ga-apịa onye dị otu ahụ ụtalị mmụọ. Ọ ga-adị mma ma ọ bụrụ na ụmụafọ Igbo na-emepụta ejije nakwa ndị na-akụ egwu ga-etinye mpụ na ntaramahụhụ dịịrị ya n'ejije nakwa egwu. Nke a ga-eme ka ha mata na mpụ ọbụla dịka igbu ochụ, ibe nne nakwa ndakpo nwere ajọ ihe ọ na-ewetara onye mere ya.

Ọkpụrụkpụ Okwu: Igbo, Omenala, Mpụ, Ntaramahụhụ, Arụ na Nsọala

Okwu Mmalite

Ndị Igbo bụ otu n'ime agbụrụ atọ kachasị pụta ihe n'ala anyị a bụ Naịjịrịa. Ndị Igbo bi na mpaghara ọwụwa anyanwụ ala anyị a nke Steeti ndị mejupụtara ya bụ Abịa, Anambara, Ebonyị, Enugwu na Imo. Ọtụtụ ndị Igbo Igbo sikwa na Steeti Delta, Rivas, Crọs Riva, Akwa Ibọm, Kogi nakwa Benue. Ebe ọ bụla I gara n'ala Naịjịrịa, Afrịka na mba ụwa ndị ọzọ, I ga-ahụkwa onye Igbo ebe ahụ. Nke a mere ndị mmadụ ji ekwu n'okwu na-asị "ebe ọbụla I gara,ọ bụrụ na ị hụghị onye Igbo ebe ahụ, ka I rie mbọbọ". Okwu a na-ezipụta na ndị Igbo bisara ebe dum.

Ndị Igbo bụ ndị eji ndụ onye aghana nwanne ya, usoro ọchịchị onyekwueucheya na ezi ụkpụrụ were maara. Ha bụkwa ndị na-agbarụ ihu n'ajọ omume niile ruru unyi ma nyekwa onye mere mpụ ntaramahụhụ dịịrị mpụ o mere. Ọ bụ eziokwu na ọtụtụ ndị odee dị ka Afigbo (1973), Isichei (1973), Green, (1967), Basden (1921) na ndị ọzọ edeela maka ala Igbo mana e debeghị ọtụtụ ihe gbasara mpụ na ntaramahụhụ dịịrị ha n'ala Igbo. Ọ bụ nke a kpalitere mmụọ onye nchọcha a ileba anya n'isiokwu a iji chọpụta ihe ndị ahụ bụ mpụ n'ala Igbo, ma chọpụtakwa ntaraamahụhụ a na-enye ndị mere mpụ ndị a n'oge ochie wee mara ma ọ ka dị etu ahụ n'oge ugbu a ka ọ bụ na ihe agbanweela.

Omenaala

Omenaala bụ nchịkọta usoro obibi ndụ obodo, asụsụ ha, nri ha, usoro iwu ụlọ, usoro ịgba egwu, ngwa egwu ha, usoro alụm di na nwunye ha, nkwenye ha nakwa nsirihụndụ ha. Nwala (1985:8) sị na omenaala na-arụtụ aka na ndụ ndị Igbo nakwa etu ndị Igbo siri ghọta ọdịdị ndụ ha, ọgbọrọgbọdọ ndụ. Ọ bụ nchịkọta ihe niile gbasara mmepe obodo n'ala Igbo, ya bụ na omenaala gụnyere n'onwe ya, agụgụ ala, usoro emume ịchụ aja, nnabata mmadụ n'usoro ọdịnaala, nkuzi ihe ha (agụmakwụkwọ), na usoro mmekọrịta mmadụ na ibe ya nyere ndị na-etolite n'ụzọ ọdịnaala, ndụ, ntaramaahụhụ a na-enye onye dara iwu obodo. Ihe ndị a bụ ụzọ e si agbasa ma na-echekwaba ọdịnaala Igbo.

Sitena nkọwa a Nwala nyere, anyị ghọtara na omenaala chịkọbara usoro obibi ndụ ndị Igbo mgbe ha na-ezipụta ndụ ha site n'okwu ọnụ na omume ha. Ọ bụ asụsụ ka ha ji ekwu okwu ndị a, ma werekwa asụsụ na-emekwa emume di iche iche na ndụ ha. Ọ bụ asụsụ ka ha jikwa akụziri ụmụ ha ọdịnaala ndị a, emume niile ndị a nakwa ntaramahụhụ a ga-enye onye dara iwu obodo ha. Ọ bụrụ na onye Igbo ọbụla gaa n'ihu kuziere nwa ya nwoke na nwaanyị omenaala ndị Igbo, asụsụ Igbo agaghị anwụ etu ndị nchọcha siri kwuo.

Site n'ihe ndị e depụtara n'elu ebe a, a ga-aghọta na obodo ọbụla nwere omenaala ha nke gụnyere: asụsụ, nsirihụndụ, nkwenye, nghọta, aka ọrụ, akparamagwa, iwu obodo, ọdịbendị, ịhafe ihe n'aka ọgbọ ọzọ, nkụzị na ịmụta ihe (agụmakwụkwọ) mmepe obodo, akụkọ ala, emume, ịchụ aja na ntaramahụhụ dịrị onye dara iwu obodo. Ihe ndị a niile bụ omenaala ndị nke ha ji ebi ndụ ha, ha na-ahafekwa usoro obibi ndụ a n'aka ọgbọ na-etolite etolite ka e were nwee ndị na-eme omenaala ndị a n'ọdịniihu. Mana ugbu a, ọgbọ a ajụla ịhafe omenaala Igbo n'aka ọgbọ ọzọ makana ha achọghị ka ụmụ ha sụọ asụsụ Igbo. Ka anyị lebaa anya na ihe ndị

Nk ọwa Ihe Mpụ Bụ

Mpụ bụ omume nke ruru unyi megidere ezigbo omume, ọ bụ omume rụrụ arụ nke na-adịghị mma mmadụ ịkpọ aha cha cha, mgbe ọ bụla mmadụ mere mpụ n'ala Igbo ọkachasị n'oge gboo, o nwere ntaramaahụhụ na-eso ya bụ mpụ o mere. Ihe ndị Igbo jiri tinye ntaramahụhụ na mpụ ọ bụla bụ ka ha wee nwee ike igbochi ọtụtụ mpụ kaara ịdị na-eme n'ala Igbo. Ndị Igbo bụ ndị na-achịkwa onwe ha nke ọma site na nhazi ha haziri omenala ha were wepụtasị a ihe ndị bụ arụ na nsọala. Ha maara na ọ bụrụ na ha gbachie nkiti, ala ha ga-abụ aga aga dị ka ọ dị taa, ya mere ha jiri were wepụta ọkpụrụkpụ ntaramahụhụ nye onye ọ bụla mere mpụ n'ala Igbo n'oge ochie.

Di ka obodo ndị ọzọ na mba ụwa gbaa gburugburu, ndị Igbo haziri etu ha ga-esi na-ebi n'udo n'ala ha. Ọ bụ nke a ka ha kpọrọ "nchekwaba ọgbọrọgbọdọ" nke ndị bekee kpọrọ "*social change"*

N' nchọcha a, a ga-eleba anya ma kọwaa mpụ n'ụzọ atọ, ha bụ ndị:

1. Mpụ mmadụ mere megide ala/mmụọ
2. Mpụ mmadụ mere megide mmadụ ibe ya
3. Mpụ mmadụ mere megide obodo

Mpụ Megidere Ala Mmụọ

Maka ihe ọmụmụ a, a ga-ekewa mpụ ụzọ abụọ: arụ na nsọala were kọwaa nke ọ bụla nke ọma ma nyekwa ya ezi ọnọdụ kwesiri ya.**Arụ na Nsọala**

mpụ bụ omume ruru unyi nke mmadụ mere megide mmadụ ibe ya, elu na ala. mpụ na-eme ka ebe a nọ mee ya ghara ịdịkwa ka ọ dị na mbụ.Ezeuko (1986:23) sị na "nsọala ma ọ bụ arụ bụ ihe ndị Igbo kwetara n'obodo dị iche iche dị ka ihe ezighị ezi n'anya ọha na eze, ma bụrụ kwa ihe e mere megide ala na ndịichie. Onye ọ bụla mere arụ ma ọ bụ nsọala emerụọla ala obodo". Nke a na-egosi na obodo ọ bụla n'ala Igbo na-agbarụ ihu n'ihe gbasara arụ. N'ịkwado Ezeuko, Ekwealor (1998:112) kwuru na ihe ọ bụla e mere megide ala na ndị ichie ka a na-akpọ nsọala. Mgbe ụfọdụ a na-eji okwu a bụ arụ anọchite anya nsọala. Nke a mere ụfọdụ mmadụ ji ajụ ma e nwere ihe dị iche n'etiti arụ na nsọala. Ụfọdụ mmadụ na-akọwa na arụ dị njọ karị a nsọala. Nke a pụtara na ndị na-akọwa na ihe ọ bụla e mere megide ala bụ nsọala mana nsọala jọrọ njọ karịa ibe ya pụtara arụ. Anozie (2003:158) sị na Arụrụmala niile n'ala Igbo ahaghị. O nwere ụdị mmehie mmadụ ga-emehie, ndị mmadụ eleghara ya anya. Mana o nwere ụdị agwa ma ọ bụ omume mmadụ ga-eme, ndị Igbo asị na omume ahụ bụ nsọala ma ọ bụ arụ. Nsọala pụtara omume ala na-asọ nsọ omume na-emerụ ala, na-ebute mgbarụ ihu n'ebe ndị mmadụ nọ. Ogwudile (2015:83) kọwara n' ọtụtụ mgbe, ndị mmadụ na-ajụ ma o nwere ihe dị iche n'etiti arụ na nsọala. Ụfọdụ na-akọwa na arụ dị njọ karịa nsọala. N'ihi nke a ka e ji kọwaa na arụ bụ ihe ọ bụla e mere ma ọ bụ omume jọgburu udele ma sigbuokwa nkakwụ n'isi nke mmadụ mere megide ala, mmadụ na ndị ichie.

Mmadụ mebie nsọala o nwere ihe onye mere ya ga-eme ka o were gbanahụ ahụhụ so ya. Imaatụ: n' Achebe (1958) oge Okonkwo tiri nwunye ya nke atọ ihe n'izu udo, Ezemmụọ udo bịara be ya wee gụọrọ ya ihe ndị ọ ga-eji maa udo aka n'obi. Mana mgbe Okonkwo gburu mmadụ n'amaghị ama, e nyere ya ahụhụ dị egwu bụ ịchụpụ ya n'ala nna ya afọ asaa. Nke a bụ ka obi were dajụọ ndị

mmụọ na mmadụ bụ ndị e gburu nwa ha. Ọ bụ ezie na Okonkwọ amaghị ụma wee gbuo nwata ahụ mana e nyere ya ahụhụ. Nke a na-egosi na mpụ ọ bụla mmadụ mere n'ala Igbo nwere ntaramaahụhụ na-eso ya ọ kachasị n'oge gboo.

N'agbanyeghị na onye mere arụ na ahụhụ na-eso ya bụ onwụ, ụmụnne na ụmụnna anaghị anụ mmiri atọgbọ iko tutu ha akpụọ arụ ahụ nwanne ha mere. Nke a bụ ka ntaramahụhụ na-eso arụ ahụ hapụ irutu ha n'ezinaụlọ ha. Dị ka aha ya sị dị, arụ dị njọ karịa nsọala n'ihi na onye mere arụ ga-anwụrịrị maka ajọ ihe kwesiri ọnwụ etu ọdịnala si dị. N'aka nke ya kwa dị ka aha ya sị dị, ihe ọ bụla e mere megide ala bụ nsọala, ma o nwere ihe onye mere nsọala nwere ike mee ka o wee gbanahụ ntaramahụhụ dịịrị njọ ya. O nwere arụ ndị zuru Igbo ọnụ ma nwekwaa ndị obodo doweere onwe ha.

Ihe ọjọọ ọ bụla ala ebe a nọ mee ajọ ihe ahụ na-asọ nsọ bụ nsọala. Imaatụ inwe nwekọ nwanne di na nwaanyị n' ọtụtụ obodo n'ala Igbo n'ụdị nkụchi nwaanyị bụ ezi ihe, mana n' Ọgwụ na mba gbara ya gburugburu dị ka Ndịagbọ, Mpu, Ọkpankụ, Mgbowo, Oduma, Nenwe wdg. Ọ bụ nsọala bụ nwoke ọ bụla inwe nwekọ ya na nwunye nwanne ya, ma ọ dị ndụ ma ọ nwụrụ ọnwụ. Ọ bụrụ na nke a emee, n'oge gboo, ntaramahụhụ dịịrị ha bụ na aga achụpụ ha abụọ n'obodo ha, ha agaghịkwa atụ ụkwụ ebe ahụ na ndụ ha niile. Imaatụ Nsọala ọzọ bụ igbu anụ nsọ ala dị iche iche na-asọ dị ka eke, enwe, ọkwa, na ndị ọzọ. Obodo ndị na-asọ ihe ndị a, ọ na-abụ nsọala ebe ahụ ma egbuo anụ ndị a, mana obodo ndị anaghị asọ ha ọ bụghị nsọala n'ebe ndị a.Ya bụ na nghọta onye ọchọcha a, arụ bụ mpụ zuru Igbo niile ọnụ di ka igbu ọchụ, inwe nwekọ ibeene, ite/iwepụ af ọ ime, ịdakpo nwaanyị, ibọ ji, itụbi ome ji, nwata ipu eze tupu ọ pụta ụwa na itikpọ/ịka mmanwụ. Mana nsọala bụ ihe ọjọọ ahụ ala obodo a nọ mee ya na-asọ, maka Igbo kwuru n'okwu sị na ihe ndị na-as ọ ka ndị na-eri.

Mpụ ndị Megidere Ala/Mmụọ gụnyere:

Igbụ ọchụ:

Sunday Agba bụ onye a gbara ajụjụ ọnụ kọwara na nke a bụ mmadụ iwepụ ndụ onye ọzọ n'ike, o nwere ike bụrụ na onye gburu ọchụ kpachara anya gbuo mmadụ ma ọ bụ na ọ ghọrọ onye ahụ. Niihi ya e nwere ụdị igbu ọchụ abụọ n'omenala Igbo ha bụ oke ochụ na nwunye ọchụ. Oke ọchụ bụ mgbe mmadụ chere echiche ọtụtụ oge were gbuo mmadụ site n'iji egbe, mma, nsi ma ọ bụ amụsụ wee gbuo mmadụ. Ebe nwunye ọchụ bụ mmadụ igbu ibe ya na-amaghị ama dị ka onye dinta gbara egbe n'ime ọhịa ebe ọ na-agba nta, egbe ya gaa gbuo onye na-arụ ọrụ n'ugbo, mmadụ abụọ na-alụ ọgụ otu onye n'ime tigbuo ibe ya. Imaatụ nwunye ọchụ bụ nke ahụ Okonkwo gburu nwa mgbe ha na-akwa nna ha.

Ntaramahụhụ: Amadi (1982) kwuru na omenala otụtụ obodo n'ala anyị a bụ Naịjirịa, ọ bụrụ na mmadụ egbuo ọchụ, a na-enye ya nnukwu ntaramahụhụ site n'ịkụgbu onye dị otu ahụ. Ọ sị na ọ bụrụ na nwoke gburu ọchụ gbaa ọsọ, a na-akpụrụ nwunye ya ma ọ bụ nwa ya ma ọ bụ kwanụ nwanne ya gbuo n' ọnọdụ ya. Ọ sịkwara na ndị Agbaja na-egbu onye gburu ọchụ otu o siri gbuo mmadu nakwa ebe ahụ ọ nọrọ gbuo ya. Ọ sị na Kalabarị ga-e were osisi kugbuo onye gburu mmadụ, ọtụtụ obodo n'ala Igbo na-achọ ka edochie anya onye ahụ e gburu ebe ndị Kwale na-achọ ka akpọnye ha nwa agbọghọ ga-amụchi ezi onye e gburu nakwa ọtụtụ akpa ego.

N'omenala Igbo n'oge ochie, ọ bụrụ na mmadụ e gbuo nwunye ọchụ, ọ ga-akwa onye ahụ o gburu ma gbakwaa ọsọ ọchụ. Nke a pụtara na ọ ga-ahapụ ala ebe a mụrụ ya gaa obodo ọzọ ga bie af ọ atọ, asaa maọbụ iri dị ka omenala ha si dị. Mana oge ugbu a, a na-ekpe onye gburu ọchụ ikpe n'ụlọ ikpe, ọ bụrụ onye ji ego, o were ego ya gobie ndị ụlọ ikpe lọta bịa na-emere ndị o gburu onye nke ha ọnụ. Ọtụtụ mgbe, ndị e gburu nwa ha agaghị emenwu ihe ọ bụla.

Ite ime /iwepụ afọ ime:

Mgborie Uka bụ onye a gbara ajụjụ ọnụ kọwara na nke a bụ mmadụ ị kpachara anya sikwuo nwa o bụ n'afọ, ndị Igbo bụ ndị hụrụ ọmụmụ dị ka onyinye Chukwu, oge ọ bụla nwoke na nwaanyị lụrụ dị na nwunye, ihe ọzọ a na-atụ anya n'aka ha bụ ọmụmụ. Ọ bụ nke a mere o ji bụrụ arụ na nwoke gbacha mbọ nwaanyị aga wepụ nwa na-abịa ụwa. O nwere ike ọ bụrụ otu onye ichie ma ọ bụ ọzọ na-alọ ụwa ka a na-anapaụrụ ndụ n'ike. Ọ bụrụ na-achọpụta na nwaanyị sipụrụ ime ọ dị n'oge gboo n'ala Igbo, a na-ezinye mmanwụ ka ọ bịa be onye dị otu a n'abalị. Ndị mmanwụ bịa, ha e bere ya ụya dị iche iche n'ebu isi maka arụ o mere, e mechaa ha ga-egburu ihe unere na jioko wee kwachie ọnụ ụlọ onye ahụ

wee laa. Ihe nke a pụtara bụ na-amachibidola onye dị otu a ya na ndị obodo inwe mmekọrịta. O nweghị onye ga-ekele ma ọ bụ kwee ya ekele, o nweghị kwa onye ga-ebo ya ibu ma ọ bụ zituo ya ibu o bu, onye onye obodo ahụ ga-azụ ma ọ bụ rebe ya ahịa, onye dị otu a anaghị eje ụlọ akwa ma ọ bụrụ na mmadụ a nwụọ n'obodo ahụ, o nweghị kwa onye obodo ahụ ga-aga be ya ma ọ bụrụ na onye dị otu a anwụọ. Ihe ndị a bụ ntaramahụhụ a na-enye onye sipụrụ nwa n'oge gboo mana ugbu a, ụmụ agbọghọ jizi iwepụ afọ ime eme agbara, ha jikwa ite ime etu ọnụ ma na-ajụkwa ibe ha ole ha wepụgoro. O nweghị ahụhụ ọ bụla a na-enye onye mere ajọ ihe bụ isipụ nwa n'ala Igbo n'oge a.

Ibọ ji/izu ohi ji/ịtụbi ome ji:
Inoegbu Ozo bụ onye a gbara ajụjụ ọnụ kọwara na ji bụ isi nri ndi Igbo na-akọpụta, ha weere ji dị ka "Eze Nri" ebe akụkọ kọrọ na ji malitere site na nwoke mbụ Chukwu kere bụ Eri gburu nwa were isi ya lie n'ala. Ọ bụ ya mere n'ala Igbo niile ejighị ji egwuri egwu. Ji nwere nnukwu ọnọdụ n'etiti ndị Igbo ya mere ha ji nye otu mmụọ na-ahụ maka ya nke a kpọrọ Njọkụ /Ajọkụ / Ifejiọkụ. Oge ọ bụla mmadụ jere ebe onye ọzọ kọrọ ubi ji gaa bọọ ji ahụ, ọ bụ arụ ka onye dị otu a mere. Mgbe a chọpụtara na mmadụ bọrọ ji ibe ya, onye dị ahụ ga-akwapụ n'obodo ahụ ọ nọrọ bọọ ji ahụ, wee ga-biri n'obodo ọzọ. Otu a ka ọ dịkwa n'onye zuru ohi ji ma ọ bụ tubie ome ji mmadụ ibe ya. A na-achụpụ ndị dịotu a n'obodo mana ụmụ nne ha ga-akpụ arụ ma maakwa Njọkụ bụ mụọ na-ahụ maka ji aka n'obi. Ọ bụrụ na emeghị nke a, ji a agaghị eru nne n'obodo ahụ ganye na e mee ya. N'oge ugbu a ebelebe na-egbuzi, o nweghị onye kwere na ịbọ ji bụ arụ ma ya fọdụzịa ịma na izu ji n'ohi na ịtụbi ome ji bụ arụ. O kwuru na o bụ ihe ndị a mere na ji anaghị kwa eru nne n'oge ugbu a maka mmetọ na mmerụ ndị mmadụ na-emetọ mmụọ ifejiọkụ na enweghi ntaramahụhụ a na-enye ha ma ọbụ ha ịma mmụọ a aka n'obi.

Itikpọ isi Mmanwụ/ika Mmanwụ
Alibisi Oko bụ onye a gbara ajụjụ ọnụ kwuru na nke a bụ arụ megidere ala bụ mmadụ ikwopu isi mmanwụ ma ọ bụ kwuo onye e tiri mmanwụ n'ihina omenala Igbo kwenyere na mmanwụ bụ mmụọ ndị nna nna anyị ha lagoro mmụọ ka a na-ana ejijie oge ọ bụla e tiri mm ọnwụ. Ọ bụ nke a mere o jiri bụrụ arụ mmadụ ọkachsị ogbodu ịka ma ọ bụ tikpọọ isi mmanwụ. Ọ bụrụ na nke a emee, ndị mmanwụ niile nọ n'obodo ahụ na-abịa be onye dị otu a wee bee ụya (ịgụ egwu na-ebu isi) n'abalị ma mebikwa ihe dị iche ịche, ha nwere ike gbaa ụlọ ya ọkụ. Ọ bụrụ na onye dị otu a sie ọnwụ, ndị mmanwụ e gbuo ya, N'oge ugbu a, ndị mmadụ ma nwoke ma nwanyị na-etikpọ ọma na e kwukwa onye e tiri mmanwụ na-atụghị egwu ọ bụla n'ihina o nweghị ihe ọ bụla aga-eme onye dị otu a. Ndị na-eti mmanwụ n'onwe ha, akpịrị ego anaghị ekwe ha kwanyere onwe ha ugwu. Ya mere ha ji agbaso ma nwoke ma nwaanyị na arịọ ha ego.

Inwe Nwekọ edina nke ndị bụ ibeene:
Nwokolo Nwavo bụ onye a gbara ajụjụ ọnụ sịrị na nwekọ edina ndị bụ ibeene bụ arụ kwọ nwa n'azụ n'ala Igbo. Ọ bụ arụ bụ dibu ụlọ idina nwa ya nwaanyị, ma ọ bụ nwaanyị na nwa ya nwoke inwe nwekọ edina, ma ọ bụ nwanne na nwanne inwe nwekọ, ma ọ bụ nwagbọghọ na nwaokroọbịa si n'otu ụmụnna inwe nwekọ edina, ma ọ bụkwanụ mmadụ na onye ya na ya bụ otu site n'ikwu nne ma ọ bụ ikwunna nna inwe nwekọ edina. Ọ bụrụ na ihe dị otu a mee n'ala Igbo n'oge ochie, a na-agba ndị mere ya ọtọ werekwa ọmụ yiwe ha n'ukwu kpọgharị a ha obodo ahụ niile, e mechaa nke a, a na-edupu ha n'agbata obodo ahụ na mba ọzọ were chụọ ha kpam kpam n'obodo ahụ. Ndị dị otu a bụ ajọ ọhịa ka ha ga-ebi, ha agakwa na-abata obodo ahụ e siri chụpụha ha ọzọ na ndụ ha niile. N'oge Ugbu a, e jizi inwe nwekọ ibeene wee na-eme odogwu, o nweghị onye maara aka nri ya ma ọ bụ aka ekpe ya n'ihe gbasara inwe nwekọ edina. Nna na-edina nwa ya nwaanyị tụba ya ime ha na-amụ nwa mụjuo ụlọ ha, ọ bụrụ na a chọpụta, a kpụgara nwoke ndị uwe ojii, e nwere ike tụọ ya nga afọ abụọ ma ọ bụ atọ hapụ ya ọ lọghachikwa azụ n'obodo ya. Mana oge ochie, onye mere ụdị ihe a, anaghị anwa anwa tụọ ụkwụ ya n'obodo ya ọzọ na ndụ ya niile maka na ala obodo ahụ o merụrụ ajụla ya ma na ndụ ma n'ọnwụ. Ụdị ntaraamahụhụ a na-eme ka mmadụ dobe onwe ya asọ ghara ị daba n' ọnwụnwa nwekọ ibeene makana o nweghị onye ga-achọ ka a chụpụ ya n'ala nna ya na ndụ .

Inwekọ mmadụ na anụmanụ
Ulaogu Onwu bụ onye a gbara ajụjụ ọnụ kọwara na nke a bụ arụ kwọ nwa n'azụ bụ mmadụ na anụmanụ inwe nwekọ edina. Mmadụ na nghọta ndị Igbo bụ ihe Chukwu kere bulie ya elu n'ebe ihe ndị ọzọ o kere eke dị. Ọ bụ nke a mere o jiri bụrụ arụ bụ mmadụ ibutu ugwu ya ala were nwee nwek ọ nke

edina ya anụ ụlọ ma ọbụ anụ ọhịa, ọ bụrụ na nke a mee, a na-enye onye dị otu a ntaramahụhụ site n'ịchụpụ ya chụbaa ya n'ajọ ọhịa obodo maka na ihe o mere bụ arụ. Ụdị ihe a, ọ bụrụ na a chọpụtaghị ya ga-na enye ezinaụlọ onye dị otu a nsogbu dị iche iche. Ọ na-ewetara ha ọnwụ na mfụ n'ezinaụlọ ahụ. N'oge ugbu a, ọ bụzi ihe eji egwu egwu bụ mmadụ inwe nwekọ edina ya na anụmanụ. O nweghị ihe ọ bụla a mara a na-eme onye mere ihe dị otu a, a na hapụrụ ya na chi ya.

Inwe nwekọ edina n'ugbo

Olovo Ali bụ onye a gbara ajụjụ ọnụ kwuru na nke a bụ arụ ọzọ megidere ala. Ọ sị na ọ bụ arụ bụ mmadụ abụọ ahụ zuru oke inwe nwekọ n'ugbo. Inwe nwekọ n'ugbo na-eme ka ihe a kọrọ n'ubi hapụ iru nne, nke a ga-ebute ụbiam, mmiri ezoghị nakwa ajọ ọrịa nyere obodo a nọrọ were mee arụ a. Ndị obodo dị otu a ga-aga n'arụsị were jụọ ese ma ọ bụrụ na o nweghị onye hụrụ ndị mere arụ a. Ọ bụrụkawanụ na ejidere ha, ọ sọkwa ya bụrụ di na nwunye, a na-agba ha ọtọ, gee ha ọmụ n'ukwu wee dugharịa ha n'obodo niile tupu a chụbaa ha n'ajọ ọhịa. Ebe ahụ ka ha ga-ebi ndụ ha niile were ruo na ha anwụọ. Mana oge ugbu a, ihe ndị a na-eme aghara aghara na e nweghị ihe a na-eme ndị mere arụ a. Ọ bụ nke a mere na ji a naghịkwa eru nne, ihe akụkụ ndị ọzọ e jikwe eme nke ọma dị ka ọ gị n'oge gboo. Ọ bụkwa arụ ndị a mere ọrịa, mfụ na ọnwụ erughị eru ji jupụta ebe niile ugbu a n'ala Igbo makana ha e merụọla ala na o nweghị onye na-akpụ arụ o mere.

Mpụ megidere mmadụ Nke a bụ ajọ ihe nke mmadụ mere megide ibe ya, ọ bụ eziokwu n'ala na-ewe iwe maka ụdị ajọ omume ndị a, mana ọ bụ mmadụ ka e mere ajọ omume ndị a wee megide. Mpụ ndị megidere mmadụ bụ ndị a:

Izu ohi Appolonia Ume bụ onye a gbara ajụjụ ọnụ kọwara na izu ohi bụ mmadụ iwere ihe onye ọzọ na-agwaghị onye nwe ihe ahụ o were. N'ala Igbo n'oge ochie, ọ bụrụ na-ezuo ihe mmadụ, o nwere ka ndị Igbo si achọ ihe ahụ e were ma ọ bụrụ na a hụghị onye were ya bụ ihe. A na-aga n'arụsị were ñụọ iyi iji chọpụta onye zuru ohi ahụ. Ọ bụrụ na-a chota onye zuru ohi, n'ebe ụfọdụ n'ala Igbo, onye ahụ zuru ohi ga-akwụghachi onye o zuru ihe ya ugboro abụọ. N'ebe ụfọdụ, a na-ebo onye zuru ohi ihe ahụ o zuru, o buru ya n'isi wee gazuo obodo niile ebe ndị obodo ọ kachasị ụmụ aka ga na-eso ya n'azụ na a gụrụ ya egwu ịkwa emu. Nke a ga-eme ka onye e mere ụdị akaje a ka ọgbanwe ndụ ya. N'oge ochie ahụ onye a na-ama imi na- ọ na-ezu ohi n'obodo anaghị echi ya echichi, anaghị egbu ya ichi, ọhị ara ahụ ka ụmụ ndị nwaanyị ga di ma ọ bụkwanụ ụmụ ndị nwoke lụọ nwaanyị. Mana oge ugbu a, izu ohi bụzi ihe eji eme odogwu. Ụmụaka Igbo jizi igwe computer egwunarị ndị mmadụ ego ha tara ahụhụ wee kpata sị na ha na-eme yahoo yahoo. Onye zuchaa, ọ lọta n'obodo echie ya echichi wee sị ya na o mere nke ọma. Nke a mere na izu ohi bụkwazị ihe ọtụtụ ụmụ okoroọbịa ji mere aka ọrụ ha. Onye e jidere kpụgara ndị uwe ojii, onye ha ego, ha a hapụ ya ka ọ laa. Ọ bata o bido ebe ọkwụ sịrị.

Ịgba amaasị

Patricia Uche bụ onye a gbara ajụjụ ọnụ kwuru na ama asị bụ mmadụ ibokwasị ibe ya ihe onye ahụ na-emeghị ma gbadosie ụkwụ n'ala ike na-ekwu na onye ahụ mere ihe ọ na-emeghị. Ịgba ama asị bụ ezigbo mpụ megidere onye ọzọ niihi na onye a na-ebo ebubo na anọ na gbagharịa ya na ezinaụlọ ya. Mgbe ụfọdụ ama asị na-abịa yie eziokwu nke na-eme na onye eboro ebubo asị na-ata ahụhụ ebe ọ na enweghị ihe o mere, ọ bụ nke a mere ị gba ama asị ji bụrụ mpụ megidere onye ọzọ. N'oge gboo, e mesịa n'ikpeazụ chọpụta na ọ bụ ebubo ụgha ka mmadụ boro ibe ya, a na-eme ka onye dị otu a taa ahụhụ e nyere onye ọgbagidere ama ugboro abụọ. Nke a bụ ka ndị ọzọ wee mụrụ ihe. Mana oge ugbu a ọtụtụ ndị mmadụ jizi ị gba ama asị mere aka ọrụ ha, onye gbaa ama asị , a kwụọ ya ụgwọ ihe o mere. Ọtụtụ ndị okenye kwesiri ikwu eziokwu mgbe ọ dị na mkpa bụ ndị na-agba ama asị n'oge ugbu a. Ihe kpatara ha ji eme nke a bụ maka ihe ha ga-erite n'aka onye ha nyere aka site n'ama asị ha gbara. Nke a were bụrụ nnukwu ihe ị ma aka n'ihu n'ihi na mmadụ e nweghị kwa onye ọ ga-akpọ ka onye dị otu a bị a kwuo nke bụ eziokwu.

Ịtorị mmadụ

Nwokolo Nwavo bụ onye a gbara ajụjụ ọnụ kọwara na n'omenala Igbo a na-ahụ onye tọọrọ mmadụ ibe ya ka onye gburu ọchụ. Ọ bụ ya mere n'oge a na-agba ohu n'ala Igbo, ndị mmadụ n'aga obodo ọzọ ga gbara ohu. N'oge ochie, ohu na-abụkarị ndị a jụrụ ajụ dị ka ndị na-eme aka abụọ, ndị umengwụ, ndị isiike wdg. N'oge ahụ, ọ bụrụ na mmadụ a tọrọ nwa onye ọzọ refuo ya, e wee chọpụta, onye ahụ tọrọ

mmadụ ga-eji nwa ya were dochie anya onye ọ tọrọ ma ọ bụ ọ gaa na mba ọzọ gaa gbata ohu o ga- eji kwụọ ụgwọ onye o tọrọ. N'obodo ụfọdụ, a na-egbu onye tọrọ nwa mmadụ ree. Mana oge ugbu a, e jizi ị tọrị mmadụ mere aka ọrụ. Ndị ntọrị mmadụ na-akpọ aha ego a ga-ente ha ka were tọhapụ onye ha ji. Mgbe ụfọdụ, a kwụsị a ego ahụ, ndị ntọ a ga-egbukwa onye ahụ ha tọrọ ọ kachasị ma onye ha tọrọ mara ndị ntọ ahụ. N'oge ugbu a o nweghị ihe ndị Gọọmenti a anaghị eme ka ị tọ mmadụ kwụsị mana mbọ niile ha na-agba dị ka ebe a na-agba mmiri n'okwute n'ihi n'ọtụtụ oge aka ndị ọ bụ ọrụ ha iche obodo dị kwa n'ime ndị ahụ na-atọ mmadụ. Ọtụtụ oge, ahụla ndị uwe ojii, ndị amị na ndị nwe obodo bụ ndị so na atọ mmadụ. Na ntaramaaụhụ, onye ejidere ebe ọ tọra mmadụ, a na-ekpe ya ikpe n'ụlọ ikpe ma tụọ ya nga afọ iri abụọ na ise. Mana ajụjụ onye nchọcha a bụ " mmadụ ole bụ ndị ntọrị mmadụ ka e jiderela ma ya fọdụzị a ị tụ ha mkpọrọ? N'ime obodo dị iche iche, a na-ahụ ebe ndị na-atọ mmadụ bụzị ndị a na-echi echichi dị iche iche dị ka Igwe, nze, ọzọ, lọọlọ, ị yọm wdg. Ndị Igbo sị na-arụ gbaa afọ ọ bụrụ omenala, ugbu a ị tọ mmadụ a ghọọla omenala nke na ndị na-atọ mmadụ ga-eji ekwentị ha kpọọ ndị ha tọrọ onye nke ha mana na-agwa ha ego ole ha ga-eweta tupu a hapụ onye ha ji. N'oge ochie, ọ bụrụ na mmadụ efuo, a na-aga n'afa ị chọpụta ihe mere onya ahụ o jiri fuo, ọ bụrụ na-atọọrọ ya refuo, afa ga-akpọ aha onye tọọra ya. Ndị obodo ga-enye onye ahụ ntaramahụhụ site n'igbu onye ahụ maọbụ chupụ ya n'obodo. Onye dị otu a agaghị atụ ụkwụ n'ala nna ya ọzọ na ndụ ya niile.

Ịdakpo nwaanyị n'ike

Olovo Ali bụ onye a gbara ajụjụ ọnụ kọwara na ịdakpo nwaanyị bụ inwe nwekọ edina n'ike. Nwaanyị adakporo n'ike e nweghị mmasị na nnwekọ edina ahụ, mana nwoke mere ajọ ihe dị otu a jiri ike ya were ị dina ya. Oge ụdị ihe a mere, a na-enye nwoke ahụ ntaramahụ site na ya ị kwụ ụgwọ isi nwaanyị ahụ ma ọ bụrụ na nwaanyị ahụ bụ onye ka zuru ezu nwaanyị . Ọ bụrụkwa nwunye mmadụ ka a dakporo n'ike, onye dị otu na- e ji ala ubi chara acha nke ndị Ọgwụ Igbo na-akpọ Ụbị bị a Ọtụtụ were kwụọ ụgwụ ị dakpo nwunye mmadụ. Ọ ga-a bị akwa mekwaa ala nke o merụrụ site n'ị chụ aja ima aka n'obi. Oge ụfọdụ a na-agba nwoke dakporo nwaanyị ọtọ, kee ya ọmụ nkwụ n'ukwu were kpụgharị a ya n'obodo niile. A na-agụ mana akụkwara ya mgbe ọ na-agagharị n'obodo. Nke a bụ iji mee ya akaje ma mekwaa ka ndị ọzọ hapụ itinye aka ha n'ị dakpo nwaanyị . N'oge ugbu a, a e jizi ị dakpo nwaanyị eme ọnụ, n'ihi na ihere anaghị ekwe onye a dakporo kwuo okwu, ndị dakporo ha na-anafere n'ihe arụ a ha mere maka ọ bụghị ụmụ nwoke niile na-ajụzị ihe mere nwaanyị ha lụrụ ji na o zughị ezu tupu ha lụọ di.

Mpụ mmadụ mere megide obodo

Nke a bx arx mmadx mere megide obodo nke o bi n'ime ya. N'oge gboo, ntaramahxhx d[[r[xd[arx bx qnwx. Arx nd[a gxnyere:

Ikwu ihe obodo n'ezo ezo

Mgbechi Nwudu bụ onye a gbara ajụjụ ọnụ kọwara na n' Obodo qbxla nwere ihe ha ji biri nke ha a chqgh[ka obodo qzq mere ihe ahx. O nwere ike q bxrx ike agbara/arxs[obodo ha n'akpa nke ha ji eje agha were na e nweta mmeri. O nwekwara ike bxrx qgwx na-agwq qr[a d[a]aa nke ha na-ezo ezo n'ebe nd[abxgh[nd[obodo ha nq, ma q bxkwanx mmanwx ha, usoro ichi echichi, wdg nke mere obodo niile nq ha gburugburu chqrq ka ha mxrx ya. Onye obodo ha nwaa anwaa kwuo ihe nzuzo nye obodo qzq, a ga-egbu onye mere ihe d[otu a ka nd[qzq were mere na ire nkq ad[gh[mma. Mana oge ugbu a, ikwu ihe obodo na-ezo ezo bxz[ihe e ji akpa ego, bido na mgbe agha B[afra na Na[jir[a. Qtxtx nd[mmadx bx nd[B[afra gara gwa nd[Na[j[r[a ihe ha na-ezoezo d[ka [gwa ha ebe nd[agha ga-esi aga, n'oge ha ga-eji agafe ebe d[a]aa. Nke a mere e ji gbuo qtxtx nd[agha B[afra n'agha ahx. N'oge ugbu a, qtxtx nd[qrx nchekwa d[ka nd[soja, nd[uwe ojii Na[jir[a bxkwa nd[na-agwa nd[q bata o su d[ka nd[boko Haram, nd[ntqr[mmadx, nd[banditi wdg onye ha atq, ebe nd[soja ga-esi gafee wdg. Nke a mere na qrx nd[nchekwa na ala any[a bxz[ihe siri ike n'ihi na-amagh[onye bx onye.

Imebi ihe obodo ruru ha ji e nyere ndụ aka

Oluoha Okolie bụ onye a gbara ajụjụ ọnụ kọwara na obodo qbxla nwere ihe rxpxtara ha ji enyere ndx ha aka d[ka ah[a, mmiri, xlq qgwx, xlq akwxkwq, xlq ikpe, okporo xzq, qkx latrik wdg. Onye qbxla mebiri ihe nd[a nwere oke ntaramahxhx d[[r[onye ahx. N'oge gboo, q bxrx na mmadx a gaa saa ahx, akwa,xkwa, onugbu, abacha, akpx wgd na mmiri obodo na-a]x a]x, a na-ada onye d[otu a nra ego, mgbe xfqdx a p[a ya xtal[ma q bxrx nwantak[r[. Nke a bx iji gosi onye mere ya na ihe o mere ezigh[ezi.

Mana oge ugbu a, nd[mmadx na-atq eriri waya qkx latrik mgbe na mgbe qbxla were na-etinye nd[obodo ha na [nq na qch[ch[nke a na-ebutere obodo d[otu a gbaghar[a. Mgbe xfqdxkwa qtxtx nd[qrx n'xlqqgwx gqqmenti ezu ngwa e ji arx qrx n'xlq qgwx. N'ime ihe niile, onye e jidere a kpxnye ya nd[uwe ojii, onye ji ego, o were ya gbapxta onwe ya nke ahx agaa.

Ihe ndị a chqpxtara

1. Nd[Igbo ụfọdụ amaghị ihe bụ arụ na nsọala
2. Dị ka ọ dị n'oge gboo, ntaramaahụhụ a na-enye ndị mere arụ bụ gọọmenti ka ọ dị n'aka ugbu a. Ya mere onye dara iwu jide ego, ọ gbapụta onwe ya laa.
3. Na ọtụtụ arụ juputara ala anyị taa bụ ihe i wepụ onwe anyị n'omenala Igbo wetara.

Na nch[kqta, any[hxrx na mpx qbxla n'ala Igbo nwere ntaramahxhx na-eso ya n'oge gboo, obxladi mpx mmadx mere megide onwe ya nwewkara ntaramahxhx so ya. [maatx: onye ji aka ya gboo onwe ya, ntaramahxhx ya bx na aga atxnye ozu ya n'ajq qh[a ebe udele na anx qh[a ga-eji ya mere ihe oriri. Na nkwenye na nsirihxndx nd[Igbo, onye d[otu a agagh[alqta xwa mmadx kama onye ahx ga-alq xwa d[ka anx nta nke gxnyere esu, mgako, agwq, ngwere wgd. Ya bx na ihe d[[r[ma nd[obodo ma gqqmenti bx itinye anya ma wepxta ntaramahxhx d[[r[mpx qbxla mmadx mere n'oge ugbu a, ma gbakwaa mbq [hx na e nyere onye q bxla mere mpx ntaramaahxhx ahx na abxgh[ime ka nd[ukwuu nq n'obodo laa n'udo na-agbanyegh[mpx qbxla ha mere ebe nd[nta bx nd[a na-ata ahxhx.

Edensib[a

Achebe, C. (1958). *Things fall apart*. Ibadan: Heinemann.
Afigbo, A. E. (1981). *Rope of sand: Studies in Igbo history and culture.* Ibadan: Oxford Universty Press
Amadi (1982). *Ethics in Nigerian culture.* Ibadan: Heinemann.
Anozie, C. C. (2003). *Igbo kwenu (Akụkọ na omenaala ndị Igbo*). Computer Edge Publishers.
Basden, G.T (1921). *Among the Igbos of Nigeria*. London: Francass.
Ekwealor, C. C. (1988). *Omenala na ewumewu Igbo.* Africana First Publishers.
Ezeuko, R. O. (1986) *Ewumewu omenala ofufe na nkwenye ndị Igbo*. Ezeuko Publishers.
Green, M. M. (1947). *Ibo village affairs.* London: Sidgwick and Jackson.
Isichei, E. A. (1976). *History of the Igbo people.* London: Macmillian.
Nwala, U. (1985). *Igbo Philosophy.* Lagos: Lantern